

ПРОФЕСІЙНЕ МИСЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ФЕЛЬДШЕРІВ: ІСТОРИКО-ДЕФІНІТИВНИЙ АНАЛІЗ

І.С. Сурсаєва

У статті представлені результати історико-дефінітивного аналізу поняття «професійне мислення майбутніх фельдшерів». Доведена необхідність формування у майбутніх фельдшерів вміння мислити в контексті конкретної науки або професії та вимога у постійному розвитку його професійного мислення. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури визначена сутність та специфічні особливості професійного мислення майбутніх фельдшерів. Професійне мислення розглядається автором як інтелектуальна діяльність щодо розв'язання професійних задач. Високий рівень професіоналізму пов'язується із теоретичним, творчим, часто інтуїтивним мисленням і розвиненим практичним інтелектом.

Ключові слова: професійне мислення майбутнього фельдшера; емпіричне мислення медика, логічне мислення лікаря; анатомічне медичне мислення.

ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ МЫШЛЕНИЕ БУДУЩИХ ФЕЛЬДШЕРОВ: ИСТОРИКО-ДЕФИНИТИВНЫЙ АНАЛИЗ

И.С. Сурсаева

В статье представлены результаты историко-дефинитивного анализа понятия «профессиональное мышление будущих фельдшеров». Доказана необходимость формирования у будущих фельдшеров умение мыслить в контексте конкретной науки или профессии и требование в постоянном развитии его профессионального мышления. На основе анализа психолого-педагогической литературы определена сущность и специфические особенности профессионального мышления будущих фельдшеров. Профессиональное мышление рассматривается автором как интеллектуальная деятельность по решению профессиональных задач. Высокий уровень профессионализма связывается с теоретическим, творческим, часто интуитивным мышлением и развитым практическим интеллектом.

Ключевые слова: профессиональное мышление будущего фельдшера; эмпирическое мышление медика, логическое мышление врача; анатомическое медицинское мышления.

PROFESSIONAL THINKING OF FUTURE PARAMEDICS: HISTORICAL – DEFINITIVE ANALYSIS

I.S. Sursayeva

The article presents the results of historic and definitive analysis of the concept «professional thinking of future paramedics». It has been proved the necessity to form the ability to think in the context of specific science or profession and demand of constant development of future paramedics' professional thinking. It has been made a thorough analysis of psychological and pedagogical literature. The nature and the specific characteristics of professional thinking of future paramedics have been defined. Professional thinking is regarded by the author as an intellectual activity in solving professional problems. High level of professionalism associated with the theoretical, creative, often intuitive thinking and developed practical intelligence. A brief historical overview allowed the author to conclude that professional thinking of physicians (medical thinking) determined by the specific historical conditions, philosophical outlook, levels of medicine development and science in general.

Keywords: professional thinking of future paramedics; medic empirical thinking, doctor logical thinking; anatomical medical thinking.

Постановка проблеми. Середня професійна освіта в Україні нині переживає реформування, спричинене соціальною та економічною перебудовою країни. Тому спільним завданням сучасних середніх спеціальних навчальних закладів є підготовка випускників, здатних адаптуватися до нових умов на основі професіоналізму. Особливо високі вимоги висуваються до освітніх закладів медичного спрямування. Різко зростає роль висококваліфікованого фахівця середньої ланки, здатного самостійно надавати необхідну медичну допомогу пацієнту та приймати відповідні рішення. Це у свою чергу вимагає переходу від підтримуючої освіти (орієнтованої на підготовку студентів до дій у типових ситуаціях) до альтернативної інноваційної освіти (котра припускає становлення спеціаліста з інтегральними характеристиками професіоналізму, необхідними для ситуацій невизначеності).

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Як свідчить аналіз дисертаційних досліджень, проведений з метою визначення ступеня розробленості проблеми формування професійного мислення, то нею займалися М. Кашапова (професійне педагогічне мислення); А.Маркова (психологія професіоналізму); З.Решетова (психологічні основи професійного навчання); Ю.Корнілова (психологія

практичного мислення); Г. Валіулліна (проблеми професійного мислення студентів); О.Герцен (дослідження професійного мислення економістів); Т.Гура (професійне мислення педагогів); Л.Джелілова (особливості професійного мислення вчителів); Л.Засекіна (професійно-творче мислення майбутніх фахівців іноземної мови); Г.Топузова (професійне мислення у студентів управлінських спеціальностей у ВНЗ) та інші. Аналіз дисертаційних досліджень останніх років дозволяє стверджувати, що проблема професійного мислення майбутніх фельдшерів залишається недостатньо вирішеною.

Мета статті полягає у здійсненні історико-дефінітивного аналізу поняття «професійне мислення майбутніх фельдшерів».

Виклад основного матеріалу. Специфіка підготовки студентів у медичному коледжі обумовлена цілями й особливостями їх майбутньої професійної діяльності, необхідністю здійснювати важливі функції (узагальнювати дані про пацієнта, стан його здоров'я, ставити діагноз і відповідно до нього складати план лікувальних дій і маніпуляцій, оцінювати його результати, коригувати сестринський діагноз відповідно до динаміки стану здоров'я пацієнта, діяти не за шаблоном дослідження, а осмислено, аналізувати результати своєї роботи тощо). Ця проблема може успішно реалізовуватися лише за умови, коли основою підготовки фахівців у медичному коледжі є логіка розвитку і розгортання системи професійної діяльності [8, с.3].

Всі професії потребують уміння мислити саме в контексті конкретної науки або професії. Тому однією з основних вимог до підготовки сучасного фахівця стає розвиток його професійного мислення. Це питання є актуальним, оскільки рівень підготовки майбутніх фельдшерів не завжди відповідає сучасним вимогам. Виникає потреба формування у студентів-медиків такого типу професійного мислення, який дає можливість самостійно оновлювати знання, підвищувати свій професійний рівень, критично мислити і знаходити нові, оригінальні способи вирішення професійних задач. Тільки розвинене професійне мислення дасть можливість виявити креативні та професійні якості у роботі [5, с.442].

Мислення характеризується психологами як один із провідних пізнавальних процесів, який вважають найвищим ступенем пізнання. Г.Костюк мислення характеризує як цілеспрямований і продуктивний процес: «Цілеспрямованість його виявляється в розв'язанні нових задач, у розкритті безпосередньо не даних і істотно важливих для людини зв'язків і відношень речей» [1, с.169]. Автор відзначає, що у випадку, коли мислення втрачає свою пізнавальну активність, воно стає непродуктивним. Продуктивність мислення, у свою чергу характеризується створенням відповідних дійсності розумових образів, знань, які глибше й повніше відображають цю дійсність. Отже, мислення – це активний, цілеспрямований процес опосередкованого й узагальненого відображення дійсності, результати якого відображаються в мові і перевіряються практичною діяльністю людини [1, с.208-209].

Видатні вітчизняні психологи (Л.Виготський, О.Леонтьєв, С.Рубінштейн, П.Гальперін, Г.Костюк) поняття «мислення» трактують за такими загальними положеннями: мислення процесуальне, або розгорнуте в часі, динамічне; розрізняється мислення як процес і мислення як діяльність (С.Рубінштейн); орієнтування як процес та орієнтування як орієнтувально-дослідницька діяльність (П.Гальперін); дуже часто розглядаються як близькі або навіть синонімічні поняття [7, с.271].

Вітчизняні науковці визначають професійне мислення як інтелектуальну діяльність щодо розв'язання професійних задач. Високий рівень професіоналізму вони пов'язують із теоретичним, творчим, часто інтуїтивним мисленням і розвиненим практичним інтелектом. Підготовка професіонала вимагає обов'язкового аналізу специфіки професійних задач і стратегії їхнього розв'язування, оскільки процес мислення полягає в розв'язуванні тих чи інших задач [7, с.288].

Професійне мислення є одним із видів мислення взагалі, в «чистому вигляді», яке вивчає психологія. Ю. Корнілов виділяє наступні моменти, які об'єднують різні форми мислення: професійне мислення може бути різною мірою включене у професійну діяльність (від повної включеності, коли воно обслуговує, вирішує професійні задачі, до відносної незалежності, коли аналізується вже прийняте рішення, ведеться підготовка до майбутніх подій); професійне мислення може бути різною мірою індивідуалізоване (за засобами реалізації, за характером і ступенем засвоєваності, за індивідуальними особливостями самого суб'єкта діяльності) [4].

Розглядаючи професійне мислення як сукупність таких інтелектуальних умінь, реалізація котрих забезпечує успішне здійснення професійної діяльності, можна відзначити, що воно є узагальненим відображенням у свідомості спеціаліста значущих фактів, явищ, процесів у їхніх необхідних, суттєвих зв'язках і відношеннях, характерних для даного виду діяльності [3, с. 60].

У процесі пізнання людина здійснює відкриття чи пізнає щось, уже йому у певній мірі, знайоме. При цьому пам'ять зберігає все те, що вже було пізнане, а два типи мислення створюють нову інформацію з тієї, що наявна у скарбниці пам'яті. Як дивергентне, так і конвергентне мислення необхідно розвивати, і розуміння особливостей кожного з цих типів допомагає стимулювати його правильними методами і з найкращими результатами.

В.П.Зінченко [2, с.969] відзначає, що існують різні класифікації видів мислення, але, не дивлячись на

ую корисність таких класифікацій, цей поділ є досить умовним. Найбільш цікавою, на його думку, є класифікація запропонована П.Тувльєсте: він пропонує вивчати мислення і відносити його до того чи іншого виду не за зовнішніми характеристиками, а за тими одиницями й операціями, які в ньому застосовуються. Враховуючи це положення, пропонуються різні класифікації типів людей, залежно від їхньої природної схильності до певного виду мислення.

Дослідження філософської, соціальної та психолого-педагогічної сутності професійного мислення майбутнього медика потребує оцінки історичного аспекту проблеми, а для цього необхідно прослідкувати історичні етапи його розвитку в медицині. Двадцять п'ять століть тому Гіппократ (біля 460 – 370 р.до н.е.), узагальнивши лікувальний досвід у Древній Греції, поклав початок медицині як науці. Починаючи з нього, медицина розглядає хворобу і хворого на основі філософської методології пізнання. Гіппократ стверджував, що «мудрість необхідно перенести в медицину, а медицину в мудрість. Адже лікар-філософ Богу рівний». Афоризми Гіппократа –це не лише довідник лікаря античності, але й філософський трактат лікарського мислення. Необхідно відзначити, що засновники медицини, як правило, були не лише прекрасними лікарями, але й мислителями. Гіппократ і його школа знаменували найвищий рівень античної медицини, яка не відокремлювала хворого від хвороби. Для нашого дослідження це має безпосереднє відношення, тому що саме з теорії Гіппократа бере початок так зване емпіричне мислення медика [9].

Значний вплив на розвиток медицини здійснили давньоримський лікар К.Гален, який знаходився під впливом філософії Платона й Арістотеля, а також його попередник А.Цельс (біля 25 р.до н.е.). Їх діяльність визначила шляхи розвитку європейської медицини аж до епохи Відродження на основі тотожності медицини та філософії. Невід'ємною ознакою гарного лікаря К.Гален вважав бездоганне знання і володіння логікою як одним із основних інструментів філософського пізнання, що у свою чергу визначило вимоги до професійного мислення лікаря [9].

У Середньовіччі панівне положення займала арабська медицина, головним представником якої був Авіценна. Матеріалістичні ідеї для Авіценни стали світоглядним компасом, яким він керувався у своїх лікарських дослідженнях. Філософський трактат «Канон лікарської науки» упродовж кількох віків був настільною книгою лікарів не лише на Сході, але й на Заході. У філософських працях Авіценни «Книга знань», «Вказівки й настанови» велике значення приділено логічному мисленню лікаря[9].

Епоха Відродження характеризується розквітом анатомії, найбільш яскравими представниками якої були А.Везалій, Р.Коломбо, М.Сервет, У.Сиденгам. Т.Гарвей у XVII ст. намагається поєднати клінічну медицину з фізикою та хімією. В результаті ним були найбільш критично перероблені суттєві симптоми та виділені клінічні форми захворювань. На цій основі він робить спробу створення класифікації хвороб. Основою лікарського мислення стає виявлення анатомічного ураження органів і морфологічна оцінка симптомів захворювання. В медицині стверджується анатомічне медичне мислення [9].

Збільшення використання механіки у виробництві сприяло проникненню механістичних ідей у природознавство й медицину. З'являється і поступово стає домінуючим так зване іатромеханічне (іатрохімічне) мислення (від «iätros» лікар), яке виникло у XVII ст. та характеризувалося залученням законів механіки до діяльності живого організму. Широко використовувалася механічна термінологія, проводилася паралель між діяльністю живого організму й роботою машини[9].

Вітчизняне клінічне мислення, яке базується не на загальних міркуваннях, а на конкретних фактах, значною мірою пов'язане з іменами М.Я.Мудрова, (1776-1831), М.І.Пирогова (1810-1881), Г.О.Захар'їна (1829-1897), С.П.Боткіна (1832-1889). Їхнє лікарське мислення відрізнялося матеріалістичністю та практицизмом, поєднувалося з глибокою лікарською ерудицією й прагненням до пізнання нових наукових фактів [6, с. 69].

Підводячи підсумки, відзначимо, що впродовж тривалого періоду існування медицини, лікарське мислення розвивалося в боротьбі різноманітних думок, кожна з яких ґрунтувалася на нових наукових даних і філософських концепціях. Від спрощених уявлень античності, через плутанину й оману середньовіччя, лікарське мислення поступово просувалося до матеріалістичної основи пізнання сутності хвороби. Воно стає достовірним, коли висновок чітко продуманий, проаналізований і доведений. Досягти найвищої раціоналізації процесу лікарського мислення можна за умови використання законів логіки.

Навіть короткий історичний огляд дозволяє зробити висновок про те, що професійне мислення медиків (медичне мислення) визначається конкретними історичними умовами, філософським світоглядом, рівнем розвитку медицини і науки в цілому. Необхідно відзначити, що починаючи з XIX ст. зростає інтерес до дослідження медичного мислення та його логічного апарату. Важливим є усвідомлення необхідності оволодіння не лише медичними знаннями, але й методами медичного мислення. Історія розвитку медицини вказує на необхідність вивчення особливостей професійного мислення медиків і його нерозривний зв'язок із їхньою практичною діяльністю.

Майбутній фахівець-медик повинен володіти високорозвиненим аналітичним мисленням, інтелектуальними вміннями й навичками, мати високий творчий потенціал. Професійне мислення

майбутніх фельдшерів проявляється в результаті пізнання, осмисленні об'єктивно-суб'єктивних взаємовідносин студентів і викладачів, котрі безпосередньо впливають на розвиток і становлення соціальної зрілості особистості майбутнього фахівця. Професійне мислення студентів-фельдшерів формується як професійна розумова здібність, яка дозволяє усвідомлювати, аналізувати, порівнювати, оцінювати практику, робити великі відкриття, активно, творчо й ефективно здійснювати їхню реалізацію.

Враховуючи результати обробки наукової літератури [3; 4; 5], можна виділити параметри професійного мислення майбутнього медичного працівника: здатність аналізувати явища навколишньої дійсності й факти їх цілісності, взаємозв'язку і взаємозалежності; здатність порівнювати професійні дії із завданнями й результатами конкретної професійної ситуації; здатність здійснювати аналіз і синтез явищ та процесів, розрізняти істинність і хибність; здатність спостерігати генезис взаємовпливу певних процесів і явищ; здатність використовувати всі типи мислення; здатність відмовлятися від існуючих шаблонів і стереотипів, знаходити нові оцінки, узагальнення, підходи, дії; здатність у теорії й практиці рухатися у зворотному напрямку; здатність використовувати теорію й нові ідеї в практичному, творчому пошуку; здатність порівнювати тактичні й стратегічні дії; здатність використовувати на практиці логіку фактів і впевнену аргументацію у діалозі; здатність проявляти оперативну гнучкість та оперативність.

Мислення фахівця безпосередньо містить його практичну діяльність і спрямоване на адаптацію загальних знань до конкретних практичних ситуацій. Здобуваючи майбутню професію в процесі навчання, студенти характеризуються соціальним мисленням, а ставши кваліфікованими спеціалістами, вони повинні виконувати конкретні завдання й володіти предметним мисленням.

Розвиток професійного мислення майбутніх фельдшерів, на нашу думку, можна уявити, в широкому розумінні, як перехід від академічного мислення до, власне, професійного і, у вузькому – як трансформацію окремих видів і властивостей розумової діяльності людини й отримання їх нових поєднань у залежності від предмету, способів, умов, результату роботи, тобто в утворенні специфічних видів професійного мислення: клінічного, діагностичного, медичного та ін. Розвиток професійного мислення майбутніх фельдшерів у медичних коледжах допоможе вирішити проблему підготовки затребуваних на сучасному ринку праці висококваліфікованих спеціалістів, які приймають рішення й несуть за них відповідальність, актуалізують, демонструють гуманні й моральні аспекти своєї діяльності, здатні до самостійного саморозвитку й самовдосконалення [3; 4; 5].

Таким чином, поняття «професійне мислення» не має чіткого й однозначно визнаного в науці визначення. Професійне мислення розглядається як характеристика якості, рівня досконалості мислення фахівця, які зумовлені характером професійної діяльності відносно об'єкту праці; як процес вирішення професійних задач у будь-якій галузі діяльності.

Наш досвід визначення процесу формування професійного мислення майбутніх фельдшерів дозволить суттєво підвищити якість підготовки майбутнього фахівця, що відповідає сучасним вимогам суспільства. Однак ця проблема потребує подальшої теоретичної й експериментально-дослідницької розробки.

Узагальнюючи все вище сказане, можна відзначити, що вітчизняні науковці професійне мислення визначають як інтелектуальну діяльність щодо розв'язання професійних задач. Високий рівень професіоналізму вони пов'язують із теоретичним, творчим, часто інтуїтивним мисленням і розвиненим практичним інтелектом. Підготовка професіонала вимагає обов'язкового аналізу специфіки професійних задач і стратегії їхнього розв'язування, оскільки мислення полягає в розв'язанні тих чи інших завдань [7, с.288].

Підводячи підсумки, відзначимо, що упродовж тривалого періоду існування медицини лікарське мислення розвивалося в боротьбі різноманітних думок, кожна з яких ґрунтувалася на нових наукових даних і філософських концепціях. Від спрощених уявлень античності, через плутанину й оману середньовіччя мислення лікарів поступово просувалося до матеріалістичної основи пізнання сутності хвороби. Лікарське мислення стає достовірним, коли висновок чітко продуманий, проаналізований і доведений. Досягти найвищої раціоналізації процесу лікарського мислення можна за умови використання законів логіки.

Література

1. Загальна психологія. Хрестоматія : Навч. посіб. / О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін. – К. : Каравела, 2007. – 640 с.
2. Зинченко В. П. Психологические основы педагогики (Психолого-педагогические основы построения системы развивающего обучения Д. Б. Эльконина – В. В. Давыдова) : Учеб. пособие. – М. : Гардарики, 2002. – 431 с. [Источник: <http://psychlib.ru/mgppu/zpo/ZPO-001-.htm>].
3. Кашапов М. М. Психология профессионального педагогического мышления: дис... докт. психол. наук / М. М. Кашапов. – Ярославль, 2000. – 444 с.
4. Корнилов Ю. Мышление в производственной деятельности: Учеб. пособие / Ю.Корнилов.- Ярославль, 1984.-74 с.
5. Кучинова Н.М. Психологічні особливості професійного мислення маркетологів / Н. М. Кучинова // Проблеми сучасної психології. Зб. наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН

України. 2014. – Випуск 24. – С. 441-452. Електронний ресурс: <http://problemps.at.ua/>.

6. Пирогов Н.И. Вопросы жизни. Записки старого врача. – Полн. собр. соч. / в 8 т. – Т. 8. / Н. И. Пирогов. – 1910. – 352 с., С. 69.
7. Психологія: підручник для студ. вищ. навч. закладів / Ю.Л.Трофімов [та ін.]; за ред. Ю.Л. Трофімова. – 5-е вид., стер. – К. : Либідь, 2005. – 558 с.
8. Темерівська Т.Г. Формування пізнавальної активності студентів медичного коледжу в процесі вивчення природничо-наукових дисциплін : автореф. дис... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Т.Г. Темерівська – Тернопіль, 2004. – 20 с.
9. Чазов Е.И. Очерки диагностики / Е. И. Чазов. – М. : Медицина, 1988. – 253 с.